

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
San'atshunoslik instituti tadqiqotchisi
E-mail: thehasanova86@gmail.com*

MADANIY GLOBALLASHUV VA TELEVIDENIYE

Annotatsiya. Maqolada tok-shoularning yoshlar ongi, dunyoqarashi va ijtimoiy qadriyatlarining shakllanishiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilingan. Tok-shoularning axborot manbai va ommaviy kommunikatsiya vositasi sifatidagi o'rni yoritilib, ularning yoshlar ma'naviyati, fikrlash tarzi va xulq-atvoriga ijobiy hamda salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillari o'rganilgan. Shuningdek, zamonaviy media muhitda tok-shoular mazmunini takomillashtirish va ularning tarbiyaviy ahamiyatini oshirish bo'yicha taklif, tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tok-shou, yoshlar, ommaviy kommunikatsiya, media ta'sir, jamoatchilik fikri, dunyoqarash, ma'naviyat, axborot makoni.

CULTURAL GLOBALIZATION AND TELEVISION

Abstract. This article analyzes the impact of television talk shows on the formation of young people's consciousness, worldview, and social values. The role of talk shows as a source of information and a means of mass communication is highlighted, while their positive and negative effects on youth spirituality, patterns of thinking, and behavior are examined. In addition, the article proposes recommendations for improving the content of talk shows in the modern media environment and enhancing their educational and cultural significance.

Keywords: talk show, youth, mass communication, media influence, public opinion, worldview, spirituality, information space.

Bugungi globallashuv jarayonida ommaviy axborot vositalari, ayniqsa televideniye jamiyat ongi, yoshlar dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlar shakllanishida muhim ta'sir kuchiga aylanmoqda. Yangi O'zbekiston sharoitida milliy madaniyatni asrash, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash va ayni paytda zamonaviy taraqqiyot bilan hamohang yashash masalasi tobora dolzarb ahamiyat

kasb etmoqda. Bu jarayonda telekanallarda efirga uzatilayotgan tok-shoularning ijtimoiy vazifasi, ma'naviy yuki va auditoriyaga ta'sirini ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilish muhimdir.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev deyarli har bir chiqishida O'zbekiston OAV faoliyatini o'zgartirish vaqti kelgani, dolzarb muammolarni ko'tarishda bir yoqlamalikka yo'l qo'ymaslik davr talabi ekanini ta'kidladi. Jumladan, 2017-yil 30-mart kuni videoselektor yig'ilishida O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi faoliyatini tanqid qilib: "Ura-uralar vaqti tugadi. Televideniye tanqidiy va tahliliy materiallarni taqdim etishi kerak. Odamlar bu teledasturlarni intiqlik bilan kutishlari kerak. Biz dasturlarni o'zgartirishimiz kerak" deya ta'kidladi. Shunday qilib, liberallashtirish yo'li rasman e'lon qilindi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi tarkibidagi telekanallarda namoyish etilayotgan "Fikr.uz", "Munozara maydoni" (Yoshlar telekanali), "Xalqaro press-klub" (Uzreport tv, Milliy telekanal), "Munosabat", "Biz uchun" (O'zbekiston), "Ochiqchasiga gaplashamiz" (Mening yurtim), "Odamlar orasida" (Sevimli telekanal) kabi tok-shoular keng auditoriya e'tiborini tortmoqda. "Fikr.uz", "Munozara maydoni" tok-shoulari yoshlar auditoriyasiga mo'ljallangan bo'lib, ularning huquqiy va ma'naviy madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. "Xalqaro press-klub" esa an'anaviy tok-shoulardan farqli ravishda keng ko'lamli press-konferensiya shaklida tayyorlanadi. Mazkur dastur yangi formatni – ochiq jonli muloqot va savol-javob muhitini televideniye olib kirganligi bilan ahamiyatlidir. "Munosabat" tok-shousi O'zbekistondagi birinchi va uzoq vaqt davomiylikda o'z nufuzini saqlab kelayotgan ijtimoiy-siyosiy dastur hisoblanadi.

"Munosabat" tok-shousi turli sohalarda to'planib qolgan muammolarni hal etish yo'lidagi sa'y-harakatlar auditoriya bilan kechadigan qizg'in suhbatlar, bahs-munozaralarga qurilganligi bilan ahamiyatlidir. Auditoriyaga taklif qilingan mehmonlar o'rtasida turli masalalar qizg'in muhokama qilinadi. Bunda boshlovchi Q.A'zam tayyor retseptlarni bermaydi. Balki studiya bilan birgalikda muammolar yechimiga yo'l izlaydi. Yangi mediamakonda davlat hokimiyati hamda boshqaruvi

organlari mutasaddilari jamoatchilikka hisobot berishi, ekspertlar va jurnalistlar bilan fikr almashishi yo'lga qo'yildi [1].

Ta'kidlash joizki, tok-shou janri nodavlat telekanallar orqali ham tomoshabinlarga e'tiboriga taqdim etiladi. Ularda (masalan "Odamlar orasida" (Sevimli), "Ochiqchasiga gaplashamiz" (Mening yurtim) oilaviy munosabatlar, farzand tarbiyasi, xotin-qizlar taqdiri va ijtimoiy adolat kabi mavzular ko'tariladi. "Odamlar orasida" ("Sevimli"), "Ochiqchasiga gaplashamiz" ("Mening yurtim") tokshoulari ilgari jamiyat o'z nigohini qaratishga uyalgan, tashvish-u dardlari bilan qolib ketgan, aholining himoyaga muhtoj qatlami vakillari muammolari haqida fikr yurita boshladi.

Bir qarashda, bunday mavzular jamiyatdagi dolzarb muammolarni ochiq muhokama qilishga xizmat qilayotgandek ko'rinadi. Masalaning ikkinchi jihati ham mavjud. Mazkur tok-shoularda ayrim holatlarda shaxsiy hayotning ortiqcha ommalashtirilishi, emotsional drammatizmning kuchaytirilishi va konfliktlarni reyting manbai sifatida taqdim etish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Madaniy globallashuv sharoitida media mahsulotlar faqat axborot uzatish vositasi bo'lib qolmay, balki muayyan turmush tarzi va qadriyatlarni targ'ib qiluvchi madaniy mexanizm vazifasini ham bajaradi. Amerikalik olim Gerbert Shiller madaniy imperializm nazariyasida ommaviy axborot vositalari orqali bir xalqning qadriyatlari boshqa jamiyatlarga singdirilishini ta'kidlagan. Bu nuqtayi nazardan qaraganda, mahalliy tok-shoularning ayrim formatlari ham tashqi media modellar ta'sirida shakllanayotganini ko'rish mumkin. Xususan, janjal va hissiy keskinlikka asoslangan ssenariylar g'arb media industriyasida keng qo'llaniladigan "reyting kontenti" xususiyatini eslatadi. Bu tendensiya O'zbekiston telekanallariga ham olib kirilmoqda. Xususan, nodavlat telekanallari "Sevimli", "Milliy", "Zo'r" kabi telekanallarda ushbu holatni yaqqol kuzatish mumkin.

"Gapirmasak bo'lmaydi" ko'rsatuvida jamiyatda mavjud turli muammolar jamoatchilik oldida muhokama qilinadi. Bu muhokamalar janjal va hissiy keskinlikka asoslangan ssenariy asosiga qurilgan bo'ladi. Ayniqsa, ko'rsatuvda

ko'tarilgan ijtimoiy-maishiy mavzular tomoshabin hissiyotiga chuqurroq kirib borishi, ularning ko'proq muddat yodida qolishi uchun ham shu uslubdan foydalaniladi. Ba'zan esa ko'rsatuv davomida milliy mentalitetimizga xos kattalarga hurmat, kichiklarga izzat va oila daxlsizligi tushunchalari bilan ziddiyatga kirishiladi.

“Yangi hayot” ko'rsatuvida esa ijtimoiy muammolarga yechim topish, insonlarga amaliy yordam berish, hayotda qiynalgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan jihatlar mavjud. Bu – televideniyeining ijtimoiy mas'uliyatini namoyon etuvchi muhim xususiyatdir. Biroq hatto shunday formatlarda ham dramatisatsiya elementlari kuchayib ketsa, ma'rifiy maqsad ikkinchi darajaga tushib qolishi xavfi bor. Media tadqiqotchi Nil Postman “Ko'ngilochar asr” konsepsiyasida jamiyatdagi jiddiy masalalar ham tomoshaga aylanib borayotganini ta'kidlaydi. Bu holatni ayrim mahalliy tok-shoular misolida ham kuzatish mumkin.

Shu bilan birga, globallashtirishni mutlaq salbiy jarayon sifatida baholash ham biryoqlama yondashuv bo'lar edi. Chunki zamonaviy televideniye ochiq muloqot madaniyatini shakllantirish, jamiyatda yashirin qolib kelgan muammolarni ochiq muhokama qilish va inson huquqlarini himoya qilish kabi ijobiy vazifalarni ham bajarmoqda. Ilgari yopiq muhitda saqlangan ayrim ijtimoiy masalalar bugun jamoatchilik muhokamasi orqali yechim topmoqda. Masalan, ayollarga nisbatan zo'ravonlik, farzand tarbiyasidagi muammolar yoki ajrim oqibatlari haqida ochiq suhbatlar muayyan ma'rifiy ahamiyat kasb etadi.

Biroq bu jarayonda milliy axloqiy mezonlar, estetik did va madaniy mas'uliyat saqlanishi zarur. Abu Nasr Farobiy ta'kidlaganidek, inson kamoloti axloqiy tarbiya bilan mukammallashadi. Televideniye esa bugungi kunda eng kuchli tarbiya vositalaridan biriga aylangan. Demak, efitrga uzatilayotgan har bir ko'rsatuv nafaqat reyting, balki ma'naviy ta'sir nuqtayi nazaridan ham baholanishi lozim. “Kino singari televideniya ham tasvir, ko'rsatuvning bosh obyekti – inson qiyofasidir. Televideniya inson fikrlar, g'oyalarning ifoda etuvchi asosiy

vositachiga aylanadi" [2, 15-b]. Shunday ekan ekranda ijod qilayotgan, mushohada yuritayotgan inson ko'rsatuvning mundarijasi va his-tuyg'ularning yagona ifodachisi ekanini hamisha yodda tutmog'i darkor.

O'zbek milliy madaniyati azaldan kattani hurmat qilish, kichikka mehr ko'rsatish, oila muqaddasligi, mehmondo'stlik va bag'rikenglik kabi qadriyatlarga tayangan. Shu bois tok-shoularda konflikt emas, murosa madaniyati; janjal emas, ma'rifiy yechim; tahqir emas, inson qadrini ulug'lash ustuvor bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Televideniye yoshlar uchun ibrat maktabi ekanini unutmaslik kerak. Chunki ekran orqali namoyon bo'layotgan har bir obraz, har bir munosabat tomoshabin ongida muayyan ijtimoiy me'yor sifatida qabul qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi media makonda tok-shoular nafaqat ko'ngilochar janr, balki jamiyat ma'naviyatiga ta'sir qiluvchi muhim ijtimoiy institutga aylangan. Bugungi kunda O'zbekiston televideniyesining ijtimoiy mahsuldorligini oshirish uchun auditoriyaning talab va ehtiyojlari har tomonlama o'rganilishi, ilmiy tadqiqotlar televideniye dasturlarining iqtisodiy, ijtimoiy hayotda estetik vazifalarini qamrab olishi, ommaviy axborot nashrlarida mutaxassislarning fikrlari, reyting natijalari uzluksiz, doimiy ravishda yoritib borilishi muhim [3, 10-b]. Shuning uchun milliy telekanallarda efir siyosatini shakllantirishda global media tendensiyalar bilan bir qatorda, o'zbek xalqining madaniy xotirasi, milliy mentaliteti va ma'naviy qadriyatlariga tayangan holda yondashish muhim ahamiyat kasb etadi.

Madaniy globallashuv jarayonida televideniye axborot almashinuvi, madaniy qadriyatlarni targ'ib etish va turli xalqlar o'rtasidagi madaniy muloqotni rivojlantirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Televideniye orqali dunyo madaniyatiga oid turli ko'rinishlar keng auditoriyaga yetkazilib, insonlarning dunyoqarashi va madaniy tafakkuriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, globallashuv sharoitida milliy madaniyat va an'analarni asrab-avaylash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Televideniye nafaqat global madaniy oqimlarni yoritishi, balki milliy qadriyatlar, urf-odatlar va ma'naviy

merosni targ'ib qilish orqali madaniy o'zlikni saqlashga ham xizmat qilishi lozim. Bu esa televideniye madaniy integratsiya va milliy identifikatsiyani mustahkamlashdagi o'rnini yanada oshiradi.

Demak, televideniye madaniy globallashtirishning muhim omili sifatida jamiyatning madaniy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi hamda global va milliy madaniyatlar o'rtasida muvozanatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zohidova Y. *Televideniye va shaxs: teleyangiliklarda boshlovchining o'rni (ijtimoiy vaziyat, jurnalist pozitsiyasi va mahorat masalalari). Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.* – Toshkent, 2021. – B. 51.
2. Nosirov H. *Televizion dasturlarning media kontentini siqishning yuqori samarali tizimlari, sifatini baholash va ularni takomillashtirish uslublari // – Radiotexnika, radionavigatsiya, radiolokatsiya va televideniye tizimlari va qurilmalari. Mobil, tolaoptik aloqa tizimlari.* – Toshkent, 2017. – B. 15.
3. Rahmatullayeva I. *O'zbekiston televideniyesida yoshlar ko'rsatuvlari.* – Toshkent, 2007. – B. 10.
4. Rahmatullayeva I. *Yangi davr: milliy-ma'naviy yuksalishning o'zbek televideniyesida aks etishi.* – Toshkent. -10-bet. <https://uza.uz/posts/593637>
5. Fayziyeva F. *O'zbekiston badiiy televideniyesining shakllanishi (1956–2000).* – Toshkent, 2009. – B. 33.